
MILOŠ NEMANJIĆ

KNJIŽEVNO ZANIMANJE ILI POZIV

„Mit o romantičnom pjesniku koji se afirmira umirući od gladi i zime i bijednoj mansardi besramna je laž rudimentarnog kapitalizma koji je nastojao da udalji intelektualca od ekonomskih i društvenih problema”

(Robert Escarpit, *Revolucija knjige*, str. 197.)

Možemo li danas, smatrajući da je ovaj mit sasvim izgubio svoj socijalni smisao, da govorimo o književnom zanimanju koje pisca izjednačava sa ostalim članovima društva, koji se bave drugim zanimanjima i na taj način zadovoljavaju neke društvene potrebe i u isto vreme zadovoljavaju većinu svojih ljudskih, egzistencijalnih potreba?

Ako sudimo po tome da samo u našoj Republici blizu 400 pisaca piše književne tekstove, objavljuje ih ili bar želi da ih objavi, da se godišnje objavi oko 1500 naslova domaćih autora u celoj zemlji, u tiražu od preko sedam miliona primera i na blizu 19 hiljada autorskih tabaka, reklo bi se da je književno zanimanje u punom zamahu i potpunoj afirmaciji.

Drugi podatak, koji kaže da od 389 književnika, koliko ih sada ima u Udruženju književnika Srbije, samo 75 književnika obavlja književni rad samostalno, u vidu zanimanja (podvukao M. N.), nameće nam razmišljanje o distinkciji između književnog rada, književnog poziva i književnog zanimanja.

Problem zanimanjâ, koja se uvek obavljaju u okviru nekih društvenih delatnosti, svodi se na to koliko su društveno opravdana i u kojoj

meri čine osnovu za obezbeđenje egzistencije onih društvenih grupa koje se njima bave — dakle, svodi se na to koliko su ukopljena u odgovarajući društveno-ekonomski sistem. Poziv, koji uvek znači i duboku sklonost, bez obzira da li se radi o umetničkom radu ili nekoj drugoj vrsti rada, potvrdu stvaralačkih sposobnosti čoveka, može ali i ne mora da bude identičan sa zanimanjem. Ako je prva kategorija ekonomске prirode, druga je eminentno kulturne. Obe se, međutim, ako znače punoču svoje afirmacije, temelje na radu kao najsveobuhvatnijoj kategoriji. Daleko smo od svakog romantičnog mita o umetničkom radu kao čistoj inspiraciji. Ovaj mit, koji je mogao da ima neku svoju socijalnu funkciju u razdobljima kada umetnički rad nije priznavan kao društveno koristan i potreban rad, samo može da štei umetnicima. Sami umetnici, međutim, ponekad greše što zanemaruju ovaj svoj napor koji od početne ideje vodi do konačne realizacije umetničkog dela. Etjen Surio taj stav veoma dobro kvalifikuje kao spekulativnu dematerijalizaciju umetnosti. A na tom stavu opet izrasta vrlo rasprostranjena ideja da se umetnost nalazi na margini realnog života i da nema nikavu pravu društvenu funkciju. U društvenim naukama, razvijajući svoju funkcionalističku teoriju, Emil Dirkem je izrazio svoj antiumetnički stav, jer princip korisnosti, tako drag mladom buržoaskom društvu, nije mogao da pomiri sa jednom drugom vrstom korisnosti — sa korisnošću umetničkog dela. Jedna je značila i znači oplođivanje kapitala, druga — obogaćivanje čoveka. Sve dok je prva korisnost dominantna vrednost društva, druga nema izgleda da se potvrdi.

Otuda se, istorijski pojavila i još uvek održava, duboka protivrečnost između umetničkog rada, umetničkog zanimanja i poziva i umetničkih delatnosti. Umetnički rad se izražava kao poziv, a mnogo manje kao zanimanje. Kao zanimanje, umetnički rad se utolikо potvrđivao ukoliko je u jednom periodu imao punu podršku mene odnosno ukoliko je kasnije, pojavom umetničke publike i umetničkog tržišta, vrednovan po svojim rezultatima kao i ostali društveni proizvodi. U suštini, umetnički rad je ostajao pre svega duboki poziv, pošteden mnogih pritisaka kojima su izložena zanimanja, ali i lišen čvršćeg društvenog oslonca. Ako je prva polovina 18. veka, kada je Samuel Džonson odbio pomoć lorda Česterfilda, uzeta kao simboličan datum pojave književnog zanimanja, ovo zanimanje već puna dva veka krči sebi put među zanimanja i traži svoj puni društveni identitet.

Ova protivrečnost o kojoj govorimo izraz je možda jedne još dublje društvene protivrečnosti — protivrečnosti između osnovnih druš-

tvenih institucija, među koje spada i umetnost, i društvene organizacije, koja se izražava u odgovarajućim društvenim delatnostima. Institucija, u sociološkom smislu, mnogo je širi i obuhvatniji pojam od organizacije. Organizacija je uvek konkretni društveni okvir u kome se neka aktivnost, kao zadovoljavanje određenih društvenih potreba, obavlja i treba da bude podređena instituciji, ali ona često postaje i disfunkcionalna, prestaje da služi odgovarajućoj instituciji i postaje cilj za sebe ili izražava ciljeve nekih drugih institucija.

Na žalost, ili na sreću, s obzirom na date društvene uslove, umetnost, pre svega književnost, kao jedna od najstarijih društvenih institucija, nikada nije imala svoju pravu organizaciju, odgovarajuće društvene delatnosti u onom smislu kao što je obrazovanje kao druga najznačajnija društvena institucija imala određen tip škole. Tako su umetnička zanimanja, opet pre svega književno zanimanje, ostajali izvan okvira društvene organizacije, bez svojih društvenih delatnosti. Pojava izdavača se, kako kaže Hauzer, obično označava kao „istorijska polazna tačka književnog života u modernom smislu, koja se ogleda ne samo u redovnom izdavanju knjiga, novina i časopisa već pre svega u pojavi književnog stručnjaka, kritičara, koji zastupa opštu merila vrednosti i javnog mnenja u svetu literature”. Ostavljajući po strani spor oko pitanja da li je pojava stručnjaka bila najznačajnija za moderni književni život, jer je, kako kaže Eskarpi, publika ta koja određuje književni uspeh, treba reći da izdavač u suštini nikada do sada nije bio organizacija koja objedinjuje književno zanimanje sa ostalim zanimanjima na zadovoljavajući način po književno zanimanje. U svojoj društvenoj funkciji, izdavač se mnogo više podređuje ekonomskim nego književnim interesima. „Izdavački ugovor, nagašava Eskarpi, poprima sve više karakter pogodbe kapital-rad“. Nije potrebno izvući krajnju konsekvensu, naime izvesti računicu da bi jedan pisac svakih godinu i po dana morao da napiše knjigu koja bi se prodavala u deset hiljada primeraka da bi se u pogledu standarda izjednačio sa visokokvalifikovanim tipografom. Ostaje činjenica da je književni rad, a tu možemo da uključimo i rad književnog prevodioca koji takođe aktivno učestvuje u izgradњu književne kulture svoga vremena i društva, u okviru društvenih delatnosti koje objedinjuju kako umetnička tako i neumetnička zanimanja bio potcenjen.

Konkretni izraz ove protivrečnosti je postojanje tzv. drugog zanimanja i kod književnika i kod književnog prevodioca. To drugo zanimanje, koje može da bude u delimičnom skladu sa

umetničkim radom ali isto tako i u potpunoj suprotnosti sa njim, samo je prividno i privremeno rešenje društvenog položaja i književnika i književnog prevodioca. Čak i kada je u deličnom skladu sa književnim radom, ovo drugo zanimanje — zanimanje novinara, bibliotekara, lektora, urednika u izdavačkom preduzeću, nije i nikada ne može da bude isto što i književno zanimanje odnosno zanimanje književnog prevodioca. Nije sporno da su velika književna dela nastala iz pera ljudi koji su, baveći se književnim radom, imali i neko drugo zanimanje. Bitno je da je to drugo zanimanje u većini slučajeva bilo izraz ekonomske nužnosti i jedini način da se opstane, jer od književnog rada, osim u slučajevima velike popularnosti i velike književne produkcije, nije moglo i ne može da se živi.

Ostaje, međutim, jedno od najkрупnijih pitanja. Rešenje zagonetke nije u apstraktnom pretvaranju književnog rada u književno zanimanje i uklapanju književnog zanimanja u društvene delatnosti koje objedinjuju kako umetničke tako i neumetničke radove odnosno kako umetnička tako i neumetnička zanimanja. Književno zanimanje, kao i svako drugo zanimanje, mora da korespondira sa potrebama ljudi i društva, ono može da bude to samo ako postoji dovoljan broj zainteresovanih čitalaca i ako ovi čitaoci bez većih prepreka mogu da stupe u komunikaciju sa književnim delima. Ekonomski uspeh pisca se određuje tako ako on može da živi od prodaje svojih dela, ali to još ne mora da bude i pravi književni uspeh. Mnogo je posrednih činilaca koji određuju ovaj uspeh, pri čemu književne potrebe i ukus čitalaca ne moraju da budu presudni činilac. Pun književni uspeh podrazumeva jedinstvo ova dva principa — ekonomskog i književnog. Bez toga ne može da se govori ni o književnom zanimanju odnosno pretvaranju književnog rada i književnog poziva u književno zanimanje. Književnik koji pretežno stvara za buduća pokolenja trebalo bi da pripada prošlosti. Ako ne nalazi u svojim savremenicima, koji će biti na visini njegovih poruka, ali i on na visini njihovih potreba, sagovornike i prave tumače, književnik će ostati usamljen, bez obzira na svoj veliki književni rad.

To, naravno, nije samo stvar književnika, već čitavog društva.

Posvećujući ovaj broj časopisa upravo književnom zanimanju, svesni smo sve složenosti problema u ovom smislu kako smo na prethodnim stranama nastojali da ga sagledamo. Znamo isto tako da prilozi koje objavljujemo ne obuhvataju sva pitanja književnog rada i književ-

nog zanimanja, posebno pitanja književne publice i vrednovanja književnog rada. Objasnjenje za ove praznine treba tražiti u tome da se mnogi autori koje smo pozvali na saradnju nisu odazvali, a da mnoge druge autore sami nismo stigli ili se nismo setili da pozovemo. Ako smo, uprkos tome, uspeli da provučemo jednu čvršću nit koja povezuje probleme književnog stvaranja, dakle književnog rada, sa problemima književne organizacije u smislu udruženja odnosno društava književnika koja su se pojavljivala i pojavljuju kao posrednik između književnosti kao institucije i društvene organizacije, pa do vrednovanja književnog rada i nagrađivanja književnika, smatraćemo da smo delimično postigli svoj cilj. Utoliko nam je više stalo do toga što smo svedoci organizovanog društvenog napora da se na prirodan način postigne integracija između književnog rada, književnog poziva i književnog zanimanja, s jedne strane, i društvenih delatnosti, u ovom slučaju izdavačke delatnosti, s druge strane. Ma koliko na prvi pogled izgledalo kao prakticističko rešenje, potpisivanje samoupravnih sporazuma između organizacije književnika i nekih izdavačkih preduzeća ima dalekosežne posledice po društveni položaj književnika i po afirmaciju književnog zanimanja. Problem više nije samo u tome da li će biti manji ili veći broj književnika koji će književni rad obavljati samostalno u vidu zanimanja, mada je to idealno stanje kome treba težiti, već u kompletnom ekonomskom, socijalnom i kulturnom razrešavanju dosadašnje protivrečnosti o kojoj je bilo reči. To je, čini nam se, put da književni poziv postane identičan sa književnim zanimanjem, kao što je društveni ideal da i svako drugo zanimanje postane pravi poziv a ne vrlo često prinudno izabrana aktivnost.

